

NOVICE

kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik *Dr. Janez Bleiweis.*

Tečaj IX.

V sredo 21. velkiga travna (poznoživna) 1851.

List 21.

Gorska žena in radovednost ženska.

(Pravlica po nemškim.)

Od starodavnih časov že
Prebiva v tamni gori strah
V podobi majčkine žené;
Jo gorsko ženo kliče vsak;
Po gojzdu semtertje mi hodi,
Nikómur vljudna nič ne škódi.

Prišla je tjekaj v gozd enkrat
Uboga žena rúdarca
Suhljádi po germéh iskát.
Ker jo je reva stiskala,
Ko išče v misli zatopljena,
Se jej pridruži gorska žena.

Se vstraši žena, obledí,
Pomiga ji pritlikovka;
»Ne magaj« — tak ji govori —
Da tare, vém, te révšina,
Zatoraj sim prišla za tabo,
Da te obúp ne vnese sabo.«

»Ná! klopčič préje, motaj ga,
Brez konca je, mu konca ní,
Ko tek je tira solnčniga,
Te živil bo do konca dní;
Pogledati le v sredo vari,
Če ne, te reva spet udari.«

Motati žena urnih rok
Na motovilo koj začné,
Redí se motovila krog,
Al klopčič zmir enák si je,
In pridno rudar'ca siróta
Od jutra do večéra móta.

Prešla je kmalo revšina,
Že mirno leto tud miní,
Pa rudar'ca omagala,
Pod silo je zvedávosti,
In dalje mogla ni sterpéti
V klopčiča srédo se ne ožréti.

Zabode v sredo iglico,
Kar klopka konc prikaže se. —
Ah kak se je razlégalo
Po hiši njeno tarnanje!
Z rokama, ah, kakó je vila,
Zelega skor, da b' mervta bila!

Ko trenil bi, pritlikovka
Pred ženo vstopi se nakrát:
»Ker srečo si zaprávila,
Pa pojdi zopet derv iskát.«
Poteče klopčič, več ne mota,
In rudarca je spet sirota.

Moja navada

v slabo zemljo sadne drevesa saditi.

Ker je v mojim kraju in skorej v celi okolici večidel pusta, pešena in kamnitna zemlja, sim primoran sadne drevesa večkrat v slabo, kot v dobro zemljo, saditi. Pri sadenji dreves sim se po naslednji šegi, koja se mi je do zdaj prav dobro poterdila, ravnal.

Sadim drevesa takole:

1) Če sim mislil drevesca jesen saditi, sim kmalo po košnji otave za nje jame skopal. Če sim jih hotel pa spomladi saditi, sim jame že o jeseni kopal. To je za to dobro, ker izkopana zemlja po tem takim dalje časa na zraku, soncu in dežji leží, da se jako zrahlja in rodovitnosti izpod nebja napije.

2) Jame skopljem, kar se da, plitve, 1 čevljev globoke, 3—5 čevljev pa široke, da so plitvim skledam ali dlani človeške roke podobne.

3) Rušine odrežem tako globoko, dotlej njih korenine sežejo, ter jih na stran denem. Pervo zemljo, tikama pod rušinami denem posebej na stran, ker je bolji od spodnje, ktero tudi posebej na drugo stran položim. Ko je jama skopana, denem rušine berž na dno, tode narobe, ter jih precej dobro pomandram (potlačim). In tako pustim jamo, dokler pride čas drevesa saditi, prazno. Posebno dobro je tudi za drevesa, če se v jame, dokler so še prazne, nekoliko dobro podelaniga gnojá potrosi; dež spera gnoj in njegova gnojnica se iz njega v globino oceja. Ta gnoj se mora pa, ko se drevesca sadé, zopet iz jame pobrati.

4) Kader drevesca sadim, pa takole ravnám: Najpred zatakнем kol sred jame, potlej posujem nekoliko boljši zemlje po rušini, in na ojo postavim drevó, ktero sim v to jamo namenil, ga h količu, tode ne pretesno, privežem, de se lože s zemljo vred ponížati in vsesti zamore. Z ostalo bolji zemljo (če nimam posebno dobre pri rokah) korenine, ki jih z roko lepo razprostim, skerbno zasujem, in sicer takó, da nič prazniga in votliga med koreninami ne ostane. Na to zasujem jamo poverh s tisto zemljo, ki sim jo nazadnje iz jame vergel, in napravim okrog drevesa jamelček, da se deževnica ali scer voda, s ktero drevó zalivam, ne oceja, ampak krog drevesa ostane.

5) Ako pa suho vreme nastopi, se morajo drevesca pogostama zalivati, zató ker so plitvo posajene, se tedaj tudi hitreje posušé, kakor take, ki globoko stojé, in ker je zemlja okoli njih še rahla.

6) Drugo jesen si oskerbim, če je le moč, pepéla, dobre perstí ali pa prav podelaniga gnojá in ga posujem po rušini okrog drevesic, pa ne tikama drevesa, ampak bolj krog njih, po rušini, ga podkopljem precej globoko, tode pri tem delu pazim, da se korenine ne poškodjejo; po tem takim je zemlja okrog drevesca zrahlana in pognojena, korenine nimajo samo v jami, ampak tudi zunej nje rahle persti in ži-

veža dovelj, kar jim prav dobro tekne, in zato rastejo kviško, da je veselje. Tako pognojenje in zrahljanje perstí je in bo drevesam vselej prav dobro, torej tudi v poznejih létih. Kar se pri omenjenim prekopanju perstí okrog dreves manj sená, toliko več se pa otave, nakosí.

Po ti šegi sadim in obdelujem svoje drevesca že več lét; one rastejo veliko hitreje in se obrašajo veliko boljši kakor druge, ki sim jih poprej sadil. Zato pa tudi to ravnanje vsacimu živo priporočim.

Neko drugo skušnjo sim o jeseni léta 1849 s hruševimi peškami napravil. Nenadama naletim pod neko drobnico (wilder Birnbaum) na prav veliko sadú; debele so bile te hrušice kod srednji želod, peške v njih lepo černe in popolnoma, ali silo majhne. Nabral sim jih bil dovelj in o jeseni na vert vsejal. Drugo léto so mi čversto in po čevlji visoke zrasle, med tem ko so deblica družih pešká manjši in tudi šibkejši ostale. Nadjam se, da bojo drevesa po njih terdnejši in stanovitniši.

Jožef Tanše.

(Mittheil. u. Geg. d. L. u. Ind. Kärntens.)

Ali zares naši kmetovavci ne morejo brez hoje za nasteljo izhajati?

Spisal nadgojzdnar Megušer.

(Konec.)

Ako bi se tedaj žito povsod visoko nad sternjem želó, ostalo sternje pa s kôso posekalo, bi dalo to dovelj slame za klajo pa tudi za steljo, — ako bi se ti slami pridevala tudi tista hoja, ki se v dobro gleštaníh gojzdiíh od poredama sekane jelovine pridobí, — ako bi se za steljo spravljalo listje in mah, tisto germovje in plevél, ki ga v gojzdiíh in na polju ne manjka, in bi se zraven tega suha perst pametno za steljo rabila, bi si po vsim tem pridobili kmetje toliko stelje, kolikor je potrebujejo, in treba bi ne bilo, gojzdam brez konca in kraja hoje ropati in jih na to vižo pokončati. Pod potrebno steljo pa zapopadem jez toliko stelje, da živinske ognjuske (gnoj in scavnico) va-se potegniti zamore in živina na suhim leží.

Kar je stelje od več, da scer veliko gnoja, pa tak gnoj je brez močí. Preveč nastelje ali pa premalo, oboje je znamenje slabiga gospodarstva.

Tudi vé vsak umen kmet, da po tem, kakor je hlev zidan, se ravna večí ali manji potreba stelje, — kakor se pa živina kermi (futra), se ravna obilost in lastnost gnojá.

Ako se hlev tako napravi, da se gnojníca lahko odceja in v jamo steka, se ne bo potrebovalo toliko stelje. Ali škoda! da naši hlevi so večidel grozno nemarno napravljeni.

V slabo napravljenih gnojniših je velika nadloga naših kmetij iskati in da po vsim tem kmetam stelje manjka. Nikjer ni praviga gospodarstva; zlasti pa naši kmetovavci skoraj nič ne vedó od tega, kako neizrečeno dobra je za steljo suha perst (naj bo ílovka, lapor ali kakošna druga), ktera je v marsikterih deželah, kjer stelje manjka, kmetam edina stelja.

Naj bi se je tudi naši kmetovavci poprijeli, in sploh tako ravnali, kakor sim tukaj svetoval — in prepričali se bojo: da ni res, da bi naši kmetje brez hoje za steljo shajati ne mogli.

Kmetijske skušnje.

(Da se senó (mèrva) ne spari in ne spridi), priporočuje tudi eden nar imenitniših angležkih kmetovavcov po dolgoletnih skušnjah, kar so že mnoge skušnje poterdile; on pravi: ako je med košnjo deževati začelo, da se ni moglo senó popolnoma suho domú spravi,

ali če je senó iz močirnih senožet, dobí zoperen duh in se spridi, da ga živina ne je rada in ji škodje. To odverniti naj se tako senó osolí — na 2 centa vzame on po tem ali je senó bolj ali manj slabo, 8 do 25 funtov solí; živina tako poboljšano senó rada je in tudi zdrava ostane. Solí naj se pa v posamesnih legah, med eno in drugo lego sená naj se položí ena lega suhe slame. Sol, kakor je znano, vleče mokroto sená nase in storí, da se ne spari. Slama potegne okús (žmah) sená in solí na-se, in s senam vkup zrezana, je prav dobra klaja za živino.

Národske staríce.

Dvanajsti list.

Ljubi moj Jože!

Zadnjič sim Ti pisal od Ilirije v prvím ali ožjim pomenu. Danes Ti pa pišem od Ilirije v drugim ali širjim, in od Ilirije v tretjim ali najširjim pomenu. Ilirija v drugim ali širjim pomenu je obsegla, po današnje reči, Horvatijo, Istro, Dalmacijo, Slavonijo, Bosno, Serbijo, Krajnsko, Štajarsko, in en kos Ogerskiga. Herodot je tudi Henete k Ilirii štel, ktere je pa v dvoje delil: eni so bili v zapadu od Jadranskiga morja, drugi pa v severnim iztoku, in zadnje je on k Ilirii štel. Dandanašnji se prvi Heneti imenujejo Venečanje s svojo deželo; drugi smo pa Slovenci Vendi, po nemško Windische. Ilirija v tem pomenu se je segala v jugu do Tavlantiov, to je, Doljancov blizo Apolonie. Ilirci, da dalje še od Ilirije v širjim pomenu govorim, so bili Grekam tisti — kakor Appian pričuje — ki so nad Makedonijo in Tracijo od Chaonov in Thesprotov ob reki Istri stanovali. To je bila dolgost te cele dežele; nje širjava je bila pa od Makedonije do Traških górov, do Panonije, do Jaciga morja, in do Planin, kar znese pet dni hodá. Dolgost je bila pa trikrat toliko, kakor Greki pravijo. Ko so bili Rimljani to deželo premerili, so jo najdlí 6000 ogradov dolgo in 1200 široko. — Ilirijo v širjim pomenu so delili od Raše do Drine v divjaško; od Drine do Keravnskih gor v greško. Divjaška Ilirija je obsegla Japidijo ali Zapudje ali po današnje reči Goriško, Teržaško, notrajnje Krajnsko in tudi Istro, dalje Liburnio ali Livorno, to je, primorje od Senjske Reke do Dalmacije, in zadnjič tudi Dalmacijo. Greška Ilirija je spadala k Makedonii in se zdaj imenuje Arbanas. Ta Ilirija je segala od Dalmacije do Keravnskih gor. Jezero Lychnites jo je od Makedonije delilo.

Ilirija v tretjim ali naj širjim pomenu. Appian pravi, da Rimljani niso samo Keltov, Skadarcov, Medov in Dardanov k Ilirii šteli, ampak tudi Panonce, ki so dalje stanovali, tudi Rečane (Retios), Noričane, evropejske Muže, in vse tiste, ki so na desni strani Istra stanovali. Dalje so še Appianove besede: „Kakor Rimljani Helene od Grekov razločijo, tako tudi te vsake posebej drugači imenujejo, sploh pa vsim Ilirci pravijo. In kdo so še vse Ilirci, ni dognano; ampak od izvira Istra do Černiga morja (Pontus Euxinus), kar Rimljanam haráč plačuje, se imenuje, da je Ilirsko.“

Ljubi moj prijatelj! Ko sim Ti sploh od Ilirije in od nje razdeljenja govoril, Ti mislim zanaprej pisati zlasti od zgornjiga dela Ilirije v drugim ali širjim pomenu vzete. Letá gornji del Ilirije je obsegal dežele, katerim dandanašnji ob kratkim Slovenija pravimo. Zgornja Ilirija ali Slovensko bo dom večiga dela mojih narodskih staric. Bog te obvaruj.

Tvoj stari prijatelj Benkov Tone.

Novičar iz slovenskih krajev.

Iz Gorice 10. t. m. Nadjamo se, da bo Slovincam na Primorskem, ki so zmirej zanemarjeni bili,